

‘We doen het zoals thuis’

Terug naar het Anton Pieck-hofje

Hugo van Waarde

Het Anton Pieck-hofje in Haarlem, wie kent het niet? In 1989 was het de eerste kleinschalige woonzorgvoorziening voor mensen met dementie die een volwaardig alternatief voor het verpleeghuis wilde zijn. ‘We doen het zoals thuis’ was het motto waaraan alle zorg werd afgemeten. Hugo van Waarde was in die tijd leidinggevende van het hofje. Na zeventien jaar ging hij terug om te kijken of er nog steeds wordt gezorgd zoals thuis.

Wie belangstelling heeft voor de eeuwenoude hofjes in Haarlem, kan het Anton Pieck-hofje gerust overslaan. Het ligt midden in een gewone woonwijk waar geen toerist ooit komt. Toch is het een echt hofje: zes woningen omsluiten een binnentuin met terrassen, een schuur en een kippenhok. Een centrale toegangsdeur – met brievenbussen en deurbellen zoals in een flat – brengt je in een overdekte binnenstraat. Daaraan liggen de voordeuren van de woningen Anijsstraat 3 tot en met 13. In iedere woning wonen zes mensen met dementie. Anijsstraat 1 is het kantoor en de vergaderruimte van het hofje.

Als ik om twintig voor acht aanbel, doet er eerst niemand open. Ik moet het een paar keer proberen voordat Rick, die nachtdienst heeft, mij binnenlaat. Hij loopt gearmd met een mevrouw in ochtendjas. Wanneer we samen aan de koffie zitten, vertelt ze me waarom ze hier is. ‘Ik ben een beetje bang en ik weet niet waarvoor,’ vertrouwt ze me toe. ‘Dat heeft mijn dochter ook wel eens,’ vertel ik haar, ‘die is zelfs bang voor een scheet in een potje.’ Daar moet ze om lachen en weg is haar angst. Vijf minuten later is ze toch weer bang. Flauwe grapjes beklijven niet wanneer je aan dementie lijdt.

Je verantwoordelijk voelen

De ochtendoverdracht in het hofje wordt gebruikt als een soort van intercollegiaal overleg. Voordat iedereen naar de woningen vertrekt, is er de mogelijkheid zaken met collega’s te bespreken. Vanmorgen komt een bijzonder voorval aan de orde. In een van de woningen woont een mevrouw die zich in het hofje lang niet altijd thuis voelt. Ze voelt zich soms opgesloten en wil dan alleen – zonder pottenkijkers – een ommetje maken in de buurt. De mevrouw in kwestie is vrijwillig in het hofje komen wonen en weet zich nog goed in het verkeer te redden. Persoonlijke vrijheid en zelfstandigheid zijn belangrijke waarden geweest in haar leven en daarom is met de familie afgesproken mevrouw haar wandelingetje te gunnen wanneer ze daarop staat. Dat is steeds goed gegaan – tot een paar dagen geleden. Mevrouw heeft toen de snelbus naar Amsterdam genomen. En daar heeft ze, met rollator en al, een lift van een automobilist weten te organiseren naar haar oude huisadres. Ze is bij haar oude bovenbuurvrouw terechtgekomen waar ze uitgebreid heeft gegeten. Al met al is mevrouw voor de medewerkers van het Anton Pieck-hofje een uur of zes onvindbaar geweest.

Voor de familie was het voorval geen aanleiding om de gemaakte afspraken terug te draaien. Wanneer mevrouw langer dan een uur weg is, blijft het de bedoeling eerst contact met de familie op te nemen. Met hen wordt dan overlegd wanneer de politie dient te worden gealarmeerd. Woonzorgbegeleider Hennie zegt echter dat ze hierin wel haar eigen afweging zal maken. ‘Als het buiten donker is, durf ik haar niet meer alleen te laten wandelen.’ Het is balanceren tussen het respecteren van iemands persoonlijke vrijheid en goed hulpverlenerschap. ‘Ook als iemand hier vrijwillig woont en er goede afspraken zijn gemaakt

---

Hugo van Waardedoor, Hugo van Waarde werkt voor het programma Wonen met dementie, een gemeenschappelijk initiatief van Alzheimer Nederland, Actiz en Aedes.

over de vrijheid die de bewoner krijgt,’ legt Hennie me uit, ‘blijf ik me verantwoordelijk voelen.’ Hennie maakt daarom altijd een persoonlijke inschatting voor ze mevrouw haar ommetje laat maken. Hoe is haar stemming, maakt ze niet een te verwarde indruk en hoe zijn de omstandigheden buiten? Bij twijfel overlegt ze met een collega: ‘Je ongerustheid delen met anderen, dat is zó belangrijk.’

Het respecteren van de vrijheid van de bewoners is belangrijk in het Anton Pieck-hofje. Zo wordt ’s nachts niet voor iedere bewoner het alarmsysteem ingeschakeld. Het nieuwe systeem – het oude was na al die jaren aan vervanging toe – geeft alarm via een telefoon. Op het display daarvan is dan te zien vanuit welke woning en vanuit welke kamer de melding afkomstig is. Het is zelfs mogelijk om het geluid dat het alarm heeft veroorzaakt, nog eens terug te horen. Dat is belangrijk, vertelt Rick. ‘Zo weet ik of iemand gehoest heeft of dat een bewoner aan het roepen is.’ Alleen wanneer in een bewonersbespreking is besloten dat alarmering echt nodig is, wordt het alarm voor de bewoner in kwestie geactiveerd. Hiervan wordt melding gemaakt op het zogenoemde ‘midde-len en maatregelen’- formulier in het bewonersdossier.

Haasten is er niet bij

De ochtend begint rustig in Anijsstraat 7, twee bewoners zijn op. Ze worden door de medewerkers Ineke en Astrid geholpen met wassen en aankleden. Wie al op is krijgt alvast een kopje thee of koffie met iets te eten erbij. Het echte ontbijt begint zo om een uur of tien.

‘Ik ben beschaafd hoor. Ik ben niet dom, als ik lang buiten zit... buiten op een bankje. Lekker sigaretjes, hoor. Ik krijg een nieuw tandje, twee tandjes eigenlijk, mooie nieuwe tandjes. Deze aardige mijn-
eer. Tandborstel!’

Deze monoloog komt voor rekening van een dame die veel aan het woord is. Rode wijn, tanden en sigaretten zijn steeds terugkerende onderwerpen in de gesprekken die ze voert. Daarbij wil ze van afleiding niet al te veel weten. Ze lacht mijn pogingen daartoe vriendelijk weg en pakt steeds de draad van haar monoloog weer op. De andere bewoners zijn het blijkbaar gewend en ontbijten rustig door. Er wordt veel gelachen en gepraat. ‘Weten jullie dat ik altijd gezongen heb, vroeger? Geweldig vond ik het. Maar op een kwaai ochtend werd ik wakker en wat geloof je? Weg was mijn prachtige stem,’ vertelt een van de dames.

Er woont slechts één man op Anijsstraat 7, die dan ook veel complimenten krijgt van zijn vrouwelijke medebewoners. ‘Ja, hij krijgt altijd een knipoog van me. Dat is

alles wat ik nog te geven heb. Maar hij heeft er genoeg aan,’ vertrouwt een keurig verzorgde dame mij toe. Ze vertelt erg blij te zijn dat ze hier is en dat ze op haar tweeënegentigste nu niet meer alleen hoeft te wonen. Het gesprek komt op de medicatie die ze gebruikt. Woonzorgbegeleider Ineke vertelt haar dat ze twee tabletten minder hoeft in te nemen. Daar is ze blij mee: ‘Die dikke dingen smokkelde ik wel eens weg hoor. Die hebben ze allemaal onder in mijn tas gevonden. Ze werden toch niet boos op me. Maar ja, ze blijven nu wel altijd bij me staan tot ik ze ingenomen heb.’ Mevrouw lijkt er niet erg van onder de indruk te zijn.

Ondertussen beginnen de monologen over sigaretten en tanden van die ene mevrouw de anderen toch langzaam op de zenuwen te werken. Ineke moet even wat ophalen in een andere woning en stelt voor dan meteen met haar een rondje door de binnenstraat te lopen. De medebewoners moedigen mevrouw aan om mee te gaan. Achter haar rug om krijg ik van verschillende kanten dankbare blikken te zien.

Ineke vertelt dat die eeuwige monologen ook haar soms irriteren. En wanneer mevrouw boos is, bepaalt ze door de manier waarop ze vragen stelt de stemming in de groep. Toch is het iemand die ook ontroering kan opwekken. Laatst vroeg ze tijdens het douchen onverwacht aan Ineke: ‘Vind je het niet moeilijk om mij te helpen?’ ‘Soms wel,’ had Ineke gezegd, ‘vooral wanneer je zo boos bent.’ ‘Ach, maar dat bedoel ik niet zo, hoor,’ had mevrouw geantwoord – om vervolgens verder te gaan met haar verhalen over tanden en rode wijn.

Knus of aan de krappe kant?

Het Anton Pieck-hofje is destijds gebouwd vanuit contingenten voor de sociale woningbouw. De gangbare oppervlaktematoren voor een eengezinswoning waren daarom het uitgangspunt voor de woningen in het hofje. Daarmee lijken de maten wat krap af te steken bij de groepswooningen die nu, zeventien jaar later, overal in het land worden gebouwd. Het is ook allemaal wat kleiner dan ik me kan herinneren. Desondanks vind ik de woonkamer niet te klein, maar maakt ze een knusse indruk. Iedere bewoner vindt wel een meubelstuk van zichzelf terug. Op Anijsstraat 7 blijft men goed bij de tijd. Een grote staande klok slaat steeds de hele en halve uren weg. Aansluitend aan de huiskamer is een open keuken met een aanrecht voor het raam dat uitzicht biedt op de binnenstraat. Er wordt nog steeds op gas gekookt in het Anton Pieck-hofje. Dat heeft bij de bouw nog voor veel discussie gezorgd met de plaatselijke brandweer. Die vond op gas koken gevaarlijk, maar de initiatiefnemers waren van mening dat de herkenbaarheid hiervan voor de

bewoners belangrijker was. In de praktijk heeft het nooit voor grote problemen gezorgd. In geval van nood wordt de hoofdkraan – die in iedere woning zit – 's nachts afgesloten.

Nieuw in de keuken is de afwasmachine. Die is in de beginjaren bewust niet aangeschaft, omdat er samen met de bewoners diende te worden afgewassen. Het blijkt dat een zoon van een bewoonster in één van de woningen dat maar niets vond. Steeds minder bewoners konden helpen met de afwas en hij vond dat er daardoor veel te veel werk door de woonzorgbegeleiders moest worden gedaan. De zoon in kwestie heeft toen zelf een afwasmachine gekocht en die laten plaatsen. Dat is niet onopgemerkt gebleven in andere woningen en daar zijn vergelijkbare initiatieven ontstaan. Inmiddels heeft iedere woning van het hofje een afwasmachine. En dat past ook weer bij de filosofie van het Anton Pieck-hofje dat de bewoners en hun familie er eigenlijk de baas zijn.

Over het nut van zo'n apparaat blijken de bewoners overigens verschillend te denken, zo blijkt 's middags wanneer een dame besluit de kopjes te gaan afwassen. 'Ben je gek, joh,' reageert een medebewoonster. 'Daar hebben ze toch zo'n ding voor.' Hoewel de initiatiefneemster even aan het twijfelen wordt gebracht, besluit ze toch dat ze van die moderne dingen niets moet hebben. 'Mijn moeder heeft ook niet zo'n apparaat in huis.'

Het gebrek aan ruimte valt eigenlijk het meest op wanneer je door de binnenstraat loopt. Overal staan tilliften en andere grote transportmiddelen, omdat daarvoor in de woningen stallingsruimte ontbreekt. En in de enige berging die in de gang te vinden is, staat de voorraad huishoudmiddelen broederlijk naast de wasmachine en de wasdroger. Het is woekeren met de beschikbare ruimte in het Anton Pieck-hofje. *Marion Klein-Jongejan*, teamleider cliëntenzorg, ziet de beperkingen van het gebouw wel, maar heeft ook nadrukkelijk oog voor de voordelen: 'Doordat het hofje niet zo groot is, is het makkelijker contacten te leggen en overzicht te behouden. Iedereen in het hofje kent al zijn collega's en alle bewoners. Dat maakt dat men meer naar elkaar toe trekt en gemakkelijk burenhulp geeft. Daardoor is het hofje een veilige plek om te wonen en te werken.'

Zorgvisie voorop

Er zijn twee groepen medewerkers: woonzorgbegeleiders en assistent-woonzorgbegeleiders, zoals ze in het Anton Pieckhofje worden genoemd. De eerste groep doet dag-, avond- en nachtdiensten en is vast verbonden aan een bepaalde woning. De assistent-woonzorgbegeleiders werken normaal gesproken tot 13.00 uur en rouleren over alle woningen. Ze hebben daardoor een duidelijk

signalerende rol, legt Marion Klein-Jongejan mij uit. 'Je zou het zelfs een beetje als een kwaliteitscontrole kunnen zien. Doordat er steeds een week of zes tussenzit voor ze terugkomen in een woning, zien zij soms sneller wanneer een bewoner er slechter uit is gaan zien of juist dikker wordt. Bovendien worden op deze manier tips en ideeën die in een bepaalde woning zijn bedacht, door het hele hofje ingevoerd.'

'De zorgvisie van het Anton Pieck Hofje verwoordt onze gedachten over hoe mensen met dementie in het Anton Pieck Hofje kunnen wonen en leven. Over hoe zorg geboden kan worden die dit mogelijk maakt. Kernpunten van de zorgvisie zijn:

1. individuele vrijheid en het maken van eigen keuzes voor de bewoners;
2. het bieden van houvast, herkenbaarheid, huiselijkheid;
3. zorgen voor nabijheid, veiligheid, vertrouwdheid.'

Dit staat in de zorgvisie die bij de eerste kennismaking aan iedere medewerker en aan ieder familielid van het Anton Pieckhofje wordt uitgereikt. *Marianne Gemser*, manager wonen, zorg en welzijn, vindt dat misschien wel de belangrijkste taak die ze als leidinggevende heeft: de zorgvisie levend houden. 'Dat moet je in ieder overleg doen, van overdracht tot bewonersbespreking. Bij ieder vraagstuk dat zich kan voordoen, moet je de visie als uitgangspunt nemen.' Daarnaast worden er in het hofje ieder jaar zogenoemde zorgvisiedagen georganiseerd. Die zijn verplicht voor iedere medewerker. 'Tijdens zo'n dag komt zowel de zorgvisie als teambuilding aan bod. Teams in woningen die aan elkaar zijn gekoppeld voor burenhulp, hebben altijd tegelijk zo'n zorgvisiedag,' legt Marion mij uit. De dagen worden altijd begeleid door de consulent verpleeghuispsycholoog. Zij wordt regelmatig gevraagd in het hofje voor onderwerpen als claimend gedrag van bewoners of omgaan met assertieve familieleden.

Vanuit de gedachte dat alleen tevreden medewerkers kunnen zorgen voor tevreden bewoners, heeft Marianne aan ieder team gevraagd een eigen jaarwerkplan te maken. 'Waar willen jullie het komende jaar aandacht aan besteden, is daarbij de vraag. Natuurlijk komen daar bekende onderwerpen in terug als de zorgvisie, tiltechniek en brandpreventie. Maar medewerkers stellen ook vragen als: kan ik met een bewoner naar de markt zonder dat mijn collega's me erop aankijken dat ik hen laat zitten met het overige werk.' Dit soort kleine activiteiten als met een bewoner naar de markt gaan wordt in het hofje erg belangrijk gevonden. Marianne vertelt dat een team ontdekte dat een bewoonster vroeger actief had gezwommen. 'Een van de verzorgenden vroeg daarop of ze dat nog wel eens zou willen doen. Dat leek mevrouw wel wat en dus organiseerde de verzorgende een bezoek aan het

zwembad. Uiteindelijk is die mevrouw nooit in het water geweest – dat durfde ze niet meer – maar ze heeft samen met de verzorgende wel een uur bij het water gezeten, verhalen vertelt over vroeger en commentaar geleverd op wat ze in het zwembad zag gebeuren.’

Geen familie is hetzelfde

Het Anton Pieck-hofje heeft de familie niet nodig om de dagelijkse zorg te leveren. Toch wordt aan iedere familie gevraagd wat ze in het hofje voor hun moeder of vader kunnen en willen doen. Dat maakt dat familieleden op allerlei terreinen actief zijn. Van oppassen in een woning tijdens een teamoverleg tot het onderhouden van de tuin. Niettemin verloopt de inbreng niet altijd volgens de verwachtingen van de medewerkers. Van familieleden wordt bijvoorbeeld verwacht dat ze meegaan wanneer de bewoner naar het ziekenhuis of de tandarts moet. Lang niet ieder familielid is daarvan even gecharmeerd en het lukt dan ook niet altijd om dit te organiseren. Het gevolg is dat de medewerkers van het hofje dit dan moeten doen. Tijdens de overdracht oppert Marion om de familie daarvoor een rekening te sturen. Een van de medewerkers, die haar eigen moeder in een verzorgingshuis heeft wonen, vindt dat toch wel wat ver gaan. Uiteindelijk wordt besloten om hiervoor gericht vrijwilligers te gaan zoeken.

Er zijn familieleden die veel doen en familieleden die een minder actieve rol spelen. Op Anijsstraat 7 hoort de echtgenote van de enige mannelijke bewoner tot de eerste groep. Ze komt iedere dag op bezoek en is ook voor de bewoners een vertrouwd gezicht. ‘Mijn man is een aantal keren wezen logeren in zo’n grote verpleeghuisfabriek. Dat vond ik dus niets. Omdat ik vrijwilligerswerk deed, had ik van het Anton Pieckhofje gehoord. De kleinschaligheid en huiselijkheid spraken me aan. Het feit dat je hier iets kan doen.’ Tijdens de middag wordt me duidelijk dat ze een belangrijke rol speelt in de woning. Ze gaat met haar man naar de tandarts, helpt Ineke met het bakken van wentelteeftjes tijdens de lunch en neemt het strijken van de overhemden voor haar rekening. Voor haar actieve rol krijgt ze veel terug, vindt ze zelf. ‘Ik ben A-verpleegkundige geweest met veel operatiekamerervaring. Nou, laat ik u zeggen dat ik hier nog veel van zorg geleerd heb. Ik kan ervan genieten als ik even contact kan maken met iemand die dat eigenlijk voortdurend afhoudt. Het is ook zo anders wanneer je hier als echtgenote komt. Een dochter of zoon gaat naar huis en kan dan zijn verhaal kwijt. Als partner kom je in een leeg huis, degene

waarmee je alles deelde woont er niet meer.’ Mevrouw is erg tevreden over de zorg en over het feit dat de medewerkers ook aandacht voor haar hebben. ‘Dat stel ik ongelooflijk op prijs. Ik heb met sommige verzorgenden daardoor een bijzondere band gekregen die, hoe gek het ook klinkt, schommelt tussen collega en vriendin.’

Ondertussen loopt het tegen het eind van de middag en Carolien, die avonddienst heeft, vraagt of het niet tijd wordt voor een drankje. Daar is iedereen het mee eens. Een dame wil een glas jus d’orange, de rest bestelt jonge jenever, advocaat met slagroom en rode wijn. Van de gebruikelijke onrust aan het eind van de dag, ook wel het sundown-syndroom genoemd, is geen spoor te bekennen. Het is gezellig. Twee dames die nog niet zo lang in het hofje wonen, delen de bank. ‘Fijn hoor, we hebben steun aan elkaar. We zijn eigenlijk een beetje hetzelfde.’ ‘Kijk,’ legt een van de twee mij uit, ‘zij vergeet het en ik onthoud het voor haar.’ De man in het gezelschap wordt door alle dames goed in de gaten gehouden. ‘Zij daar, zij zijn man en vrouw.’ Wanneer ik hem vraag of hij het gezelschap van een man zo af en toe niet mist, krijgt hij niet de kans om te antwoorden. In koor roepen de dames verontwaardigd tegen me: ‘Maar hij heeft ons toch!’

Zoals vroeger – maar dan anders

Nog steeds lijkt het Anton Pieck-hofje meer op ‘gewoon thuis’ dan op een verpleeghuis. Die visie wordt streng bewaakt door Marianne en Marion als leidinggevend, maar iedere medewerker in het hofje draag er zijn steentje aan bij. Wat dat betekent, wordt mooi verwoord door de mevrouw die me toefluistert wanneer Ineke langskomt: ‘Dat is een schat hoor, ik kan zo fijn met haar praten.’ Het blijkt uit de vertrouwelijke gesprekken die de echtgenote van een bewoner voert met Ineke en Carolien. En het blijkt uit mijn verbazing over het uitblijven van de bekende onrust bij bewoners aan het einde van de middag. Die sfeer van ‘gewoon thuis’ ben ik eigenlijk de hele dag tegengekomen.

Toch waren we vroeger ‘strenger in de leer’, bedenk ik wanneer ik in een woning een foto zie van een Sinterklaas die er op bezoek is geweest. In december 1989 vonden we een Sinterklaas voor oude mensen veel te institutioneel, weet ik nog. De medewerkers moesten toen overleggen met bewoners en familie hoe ze 5 december wilden vieren. Niemand wilde toen een verklede man over de vloer. Ja, het is toch anders geworden, realiseer ik me. Maar zeker niet slechter.